

Reykjavík,
10. nóvember 2021
Beinist til: Heiðrúnar Pálsdóttur, ritara forseta Alþingis.

Efni: Athugasemdir Katrínar Oddsdóttir við ódagsett drög að málsatvikalýsingu um framkvæmd kosninga í norðvesturkjördæmi

1. Almenn

Með tölvupósti frá ritara forseta Alþingis sem barst 18:13 þann 8. nóvember síðastliðinn var undirritaðri kynnt málsatvikalýsing sem birt hefur verið á vef undirbúningsnefndar Alþingis fyrir rannsókn kjörbréfa (hér eftir „undirbúningskjörbréfanefnd“ eða „nefndin“). Í erindinu var veittur frestur til athugasemda fram til 18:00 þann 10. nóvember. Undirrituð gerði í svarpósti athugasemd við að frestur væri óhóflega stuttur og er þeirri athugasemd hér með haldið til haga. Óskað er eftir því að Alþingi gæti að því að hafa fresti þessa máls málefnalegri í framtíðinni.

Þá er áréttuð sú afstaða að skortur á gegnsæi í störfum nefndarinnar sé með öllu óásættanlegur og ekki í samræmi við yfirlýsingar formanns nefndarinnar í fjölmiðlum á fyrri stigum. Í máli formannsins í viðtali við Vísi¹ sem birt var 4. október sl. kom fram að hann mæti það sem svo að nefndarmenn væru að „meginstefnu til á því að starfið eigi að vera með gagnsæjast“. Í sömu frétt kemur fram að ætlan formannsins sé að hafa fundi lokaða á meðan verið væri að „ná utan um verkefnið“ og hins vegar sjái nefndin það fyrir sér að komið geti til þess að opna fundi síðar, að því gefnu að ekki sé verið er að fjalla um mál sem bundin eru trúnaði.

Hefur ekki verið rökstutt af hálfu nefndarinnar á hvaða forsendum horfið var frá ofangreindum sjónarmiðum um gegnsæi í vinnubrögðum. Raunar hefur ekki aðeins verið horfið frá fyrrgreindum áherslum um gegnsæi heldur tekin afstaða sem er þveröfug við slík sjónarmið og birtist til dæmis í þeirri synjun á beiðni undirritaðrar og annarra fundargesta um að setja upptöku af fundi okkar með nefndinni á gagnagátt nefndarinnar, en ekki var fjallað um mál á þeim fundi sem bundin eru trúnaði. Þá sýn á gagnsæi sem nefndarformaður orðaði í fyrrgreindu viðtali hefði auðveldlega mátt útfæra með málefnalegum hætti og í samræmi við meðalhóf. Til dæmis hefði verið hægt að heimila gestum nefndarinnar að ráða hvort upptökur af fundum yrðu gerðar opinberar eða ekki. Í þessu samhengi er mikilvægt að áréttuð að fram hefur komið að nefndin hyggi á gerð endurrita af skýrslum gesta sem komu fyrir nefndina í því skyni að unnt verði að leggja endurrit fyrir þingheim við endanlega afgreiðslu málsins. Hefur hvorki verið vísað til lagastoðar til grundvallar þessu verklagi né færð fyrir því rök að slík endurrit heyri til ekki til grundvallargagna málsins sem kærendur og aðilar þess máls eigi rétt til að tjá sig um og eftir atvikum andmæla. Það verklag sem nefndin hefur kynnt að þessu leyti og viðhaft að ákveðnu marki leiðir skýrt í ljós að nefndin hyggst ekki gæta eða viðhafa upplýsinga- og andmælarétt kærenda og gengur þvert gegn almennum sjónarmiðum um opinbera málsmeðferð og upplýsingarétt almennings við úrlausn málsins. Einu má gilda þó nefndin hafi kynnt málsatvikalýsingu eins hún blasir við nefndinni út frá lestri hennar verður ekki ráðið hvaða gögn voru ekki metin eða lögð til grundvallar við samsetningu hennar.

¹ Sjá: <https://www.visir.is/g/20212165346d>

Á grundvelli alls ofangreinds áréttar undirrituð kröfu um öll gögn málsins. Synjun á slíkri beiðni varðar brot á meginreglum um sanngjarna málsmeðferð og rétt til raunhæfs úrræðis til að leita réttar síns fyrir opinberu stjórnvaldi, sbr. 13. grein laga um mannréttindasáttmála Evrópu nr. 62/1994. Það eykur verulega á alvarleika slíks brots að ekki sé um kæruehimild að ræða, en sú afstaða kom fram í erindi skrifstofustjóra Alþingis, dags. 9. nóvember 2021. Ekki fæst séð að sú afstaða Alþingis að telja slíka ákvörðun undanskylda kæruehimild fái staðist með tilliti til dómaframkvæmdar Mannréttindadómstóls Evrópu enda samræmist slík niðurstaða hvorki grundvallarreglum réttarríkisins né virks lýðræðisstjórnarforms. Synjunin er ómálefnaleg og gagnstæð meðalhófi og bitnar með augljósum hætti á andmælarétti undirritaðrar sem hefur til að mynda ekki fullkomnar forsendur til að meta réttmæti upplýsinga sem fram koma í umræddri málsatvikalýsingu án þess að hafa aðgang að öllum gögnum málsins. Er í þessu samhengi bent á þá þversögn sem felst í bréfum sem undirrituð eru af skrifstofustjóra Alþingis, *annars vegar* dags. 4. nóvember 2021 hvar segir:

„Þá kemur fram í 1. Mgr. 3. gr. [verklagsreglna undirbúningskjörbréfanefndarinnar] að málsmeðferð kosningakæra er hagað í samræmi við meginreglur stjórnsýslulaga nr. 37/1993, og almennar meginreglur stjórnsýsluréttar, eftir því sem við á“.

Í bréfi skrifstofustjórans dags. 9. nóvember segir *hins vegar*:

„Ef verkefnið er virt heildstætt þá lýtur það með beinum hætti að starfsemi Alþingis sem fulltrúasamkomu. Þegar af þeirri ástæðu er kæruehimild ekki fyrir hendi“.

Að mati undirritaðrar er ekki hægt að fallast á að þessi sjónarmið séu samrýmanleg, enda eru réttur til upplýsinga, gagna, andmæla og kæruehimild almennar meginreglur stjórnsýslulaga. Í ljósi þessa misræmis er óskað eftir frekari rökstuðningi um hvaða reglur gildi varðandi kærur til undirbúningskjörnefndar og að hvaða marki meginreglur stjórnsýsluréttar og stjórnsýslulög gilda um störf nefndarinnar. Í ljósi þess að Alþingi segir kæruehimild ekki vera til staðar innan þingsins, né úrskurðanefnd upplýsingamála, er hér með óskað eftir skriflegri afstöðu Alþingis um hvort bera megi synjun á afhendingu gagna undir dómstóla. Jafnframt er óskað eftir afstöðu Alþingis til þess hvort kærendum sé heimilt að bera endanlega niðurstöðu kjörbréfanefndar, og eftir atvikum afgreiðslu Alþingis skv. fyrirhugaðri atkvæðagreiðslu, undir innlenda dómstóla.

Að lokum er ítrekuð er beiðni um að gagnrýni kæranda og annarra sem komu á fund nefndarinnar 25. október um skort á gagnsæi í vinnubrögðum verði sett á vef nefndarinnar í samræmi við áður fram komna beiðni þar um. Sú beiðni var lögð fram skriflega af Sigurði Hr. Sigurðssyni með tölvupósti til forstöðumanns lagaskrifstofu Alþingis dags. 5. nóvember 2021. Er þetta ítrekað í ljósi þess að gögnum frá framkvæmdavaldinu, sem stafa ekki með nokkrum hætti frá nefndinni né rannsókn hennar, var bætt inn í gagnagátt hennar 8. nóvember 2021 og að gagnanna var aflað sérstaklega frá forsætisráðuneytinu að beiðni forstöðumanns lagaskrifstofu Alþingis.

2. Um efnislega afmörkun

Undirrituð gerir alvarlegar athugasemdir við hvernig efnisleg afmörkun þessa máls takmarkast við málavaxtalýsingu í norðvesturkjördæmi. Fyrir liggur að umfangsmikil brot gegn kosningalögum voru viðhöfð í umræddu kjördæmi. Einnig liggur fyrir að lögbrotin og framkvæmd í heild sinni í norðvesturkjördæmi höfðu áhrif á niðurstöðu kosninganna. Þessar

alvarlegu staðreyndir gera það hins vegar ekki að verkum að undirbúningskjörbréfanefnd sé heimilt að láta hjá líða að rannsaka meint lögbrot í öðrum kjördæmum.

Í ljósi þess að ítrekað hefur komið fram að senn styttist í niðurstöðu nefndarinnar er því ámælisvert að ekki sé einu orði nefnt hvernig nefndin hefur meðhöndlað upplýsingar og ábendingar um brot gegn kosningalögum í öðrum kjördæmum. Það fæst ekki túlkað á annan veg en að nefndin ætli sér að líta fram hjá umræddum atriðum, ellegar hlyti málsatvikalýsing að taka mið af þessum málum einnig en ekki bara framvindunni í norðvesturkjördæmi.

Undirrituð telur að nefndinni sé óheimilt að afmarka rannsóknarhlutverk sitt við tiltekið kjördæmi og fer því fram á að sambærilegar málsatvikalýsingar eða niðurstöður rannsóknar nefndarinnar verði gefnar út sem allra fyrst fyrir önnur kjördæmi þar sem ábendingar hafa borist um ólögmeta framkvæmd. Í þessu samhengi er rétt að áréttta að tvær skýrslur frá yfirkjörstjórnnum í öðrum kjördæmum staðfesta í skriflegum svörum til nefndarinnar að framkvæmd og meðhöndlun atkvæða hafi verið í andstöðu við gildandi lög. Nefndin ber fulla ábyrgð á að rannsaka þessi mál til fullnustu og er hér með skorað á hana að gera það, sbr. meðal annars c-liðar 5. kafla í kærú undirritaðar, á bls. 11-12.

Rannsóknir á borð við þá sem nú er framkvæmd af hálfu undirbúningskjörbréfanefndarinnar eru ekki einvörðungu mikilvægar því þeim er ætlað að leiða í ljós hvort nauðsynlegt sé að endurtaka kosningar vegna ágalla. Þær eru jafnframt mikilvægari í ljósi þess að varpað sé raunverulegu ljósi á lögbrot og ágalla sem eru á kosningum til að hægt sé að koma í veg fyrir að sams konar vinnubrögð séu endurtekin í öðrum kosningum. Skjótí nefndin sér undan þessari ábyrgð hefur hún hvorki uppfyllt lögbundna skyldu sína né unnið lýðræðinu það gagn sem henni ber skylda til á grundvelli eðlilegra lýðræðissjónarmiða sem fela meðal annars í sér að framkvæmd kosninga á landinu öllu sé í einu og öllu í samræmi við kosningalöggjöf.

Á fundi nefndarinnar 25. október, sem undirbúningskjörbréfanefnd hefur neitað að birta upptöku af á vefsvæði sínu, skoraði undirrituð á nefndina að kalla Jón Þór Ólafsson, umboðsmann og fyrrverandi Alþingismann, fyrir nefndina til að upplýsa með skýrum hætti um ólögmeta framkvæmd í tengslum við utankjörfundaratkvæði í Reykjavíkurrkjördæmum og Kópavogi. Umræddur umboðsmaður varð vitni að lögbrotum í þeim kjördæmum og hefur sannanir fyrir þeim, m.a. á formi ljósmynda, að því er undirritaðri skilst. Að því er undirrituð fær best séð hefur nefndin ekki orðið við þeirri áskorun. Setur þessi staðreynd synjun nefndarinnar um að setja upptöku af fundinum á gagnagátt sína í enn alvarlegra samhengi. Í ljósi þess að nefndin hefur sagt að til standi að ljúka störfum á næstunni lítur undirrituð svo á að nefndin hafi þar af leiðandi ekki hug á því að heyra framburð umboðsmannsins og rannsaka með sem bestum hætti þá annmarka sem þó hafa verið staðfestir í skýrslum yfirkjörbréfanefnda á höfuðborgarsvæðinu og fela í sér skýr lögbrot.

Enn og aftur er árétttað hversu fagleg og gegnsæ vinnubrögð nefndin verður að viðhafa í ljósi þess hve sterk vanhæfnissjónarmið eru í málinu, sbr. dóm Mannréttindadómstóls Evrópu frá 2020 gegn Belgíu sem vísað er í með ítarlegum hætti í kærú undirritaðar.

3. Athugasemdir varðandi málsatvikalýsingu í norðvesturkjördæmi

Almennt er gerð athugasemd við atvikalýsinguna hvað varðar skort á sjálfstæðu mati nefndarinnar til atvika. Þannig kemur ekki fram í atvikalýsingunni hvað nefndin telji að sé sannað eða hafi komið nægilega skýrt fram, né hvað nefndin hyggst leggja til grundvallar þegar

um mismunandi frásagnir er að ræða. Einnig skortir á umfjöllum um það hvernig atkvæðin í norðvesturkjördæmi eiga að hafa breyst á milli talninga. Ekki er fjallað um það hvað á að hafa gerst sem getur orsakað slíkt misræmi og það í einum tilteknum atkvæðabunka, né hvernig hægt sé að færa sönnur á það. Er um lykilupplýsingar að ræða að mati undirritaðrar.

Á blaðsíðu 4 í atvikalýsingunni segir: „Bakdyrum þessum mun hafa verið læst eftir að yfirkjörstjórn fór af talningarstað, en það sést ekki á upptökum á eftirlitsmyndavélum.“ Undirrituð fær ekki séð af lestri atvikalýsingarinnar í hvaða heimild er verið að vísa til stuðningar þessarar fullyrðingar sem þó er fortakslaus líkt og um sannaða staðreynd sé að ræða.

Á blaðsíðu 5 segir: „Engin eftirlitsmyndavél sýnir svæðið þar sem yfirkjörstjórn athafnaði sig og kjörgögn voru geymd á meðan fundarfrestun yfirkjörstjórnar stóð yfir.“ Að mati undirritaðrar er þessi fullyrðing ein og sér nóg til þess að ljóst er að aldrei er hægt að draga nokkurt mat af atkvæðunum í kjördæminu þar sem þau voru ekki geymd undir innsigli og ljóst er að óviðkomandi fóru inn á svæðið þar sem þau voru geymd. Útilokað er að undirbúningskjörbréfanefnd geti gripið til aðgerða á borð við endurtalningu og fengið úr henni lögmæta niðurstöðu í ljósi þess að varsla atkvæðanna var hvorki trygg né í samræmi við kosningalög. Fyrir vikið er undarleg sú fullyrðing sem fram hefur komið í fréttum um að nefndin hyggi á aðra vettvangsferð til Borgarness að skoða kjörgögn. Vandséð er hvað undirbúningskjörbréfanefndin telur unnið með því að skoða eða endurtelja atkvæði sem leiðir til þess eins að fá hugsanlega staðfestingu á að rétt hafi verið talið á sunnudeginum og þannig leidd fram staðfesting á ólögmætri niðurstöðu. Þetta vekur upp augljósa skyldu til uppkosninga í kjördæminu í samræmi við lög að mati undirritaðrar. Slík uppkosning er hins vegar ófær leið eins og rakið er í kærú. Til upprifjunar byggir undirrituð kröfu sína um að kosningarnar verði ógiltar um allt land, en ekki aðeins í norðvesturkjördæmi á tveimur meginsjónarmiðum. *Í fyrsta lagi* vegna þess að uppkosning í einu kjördæmi brýtur gegn jafnræði kjósenda þar sem tilteknir kjósendur hafa betri upplýsingar um niðurstöðu kosninganna á landsvísi en kjósendur annarra kjördæma sem kusu 25. september. Í þessu samhengi er horft til rétt til kosninga í samhengi við jafnræðisreglu og bann við mismunun á grundvelli búsetu. *Í öðru lagi* er þessi leið ófær vegna þess að fjölmargir annmarkar og lögbrot áttu sér stað í öðrum kjördæmum landins og er með öllu ósannað að það hafi ekki haft áhrif á niðurstöður kosninganna rétt eins og lögbrotin í norðvesturkjördæmi höfðu áhrif á niðurstöður þar. Þessa annmarka verður að rannsaka með fullnægjandi hætti og eftir atvikum meta hvort þeir varði ógildingu.

Í málsatvikalýsingunni kemur fram að á myndum frá talningastað sjáist „blýantar, pennar og strokleður á borðum við inngang salarins ásamt blaðamöppum og handbókum. Á fundi með nefndinni taldi starfsmaður yfirkjörstjórnar Norðvesturkjördæmis að blýantar og pennar hefðu verið í talningarsal“. Ekki er útskýrt hvers vegna strokleður voru á staðnum þar sem atkvæði merkt ritblýi voru til talningar. Þá er ekki útskýrt í atvikalýsingunni hvers vegna misræmi er á milli þess sem starfsmaður yfirkjörstjórnar segir um þetta og því sem myndirnar sýna, né virðist sem svo að lagt hafi verið mat á þetta misræmi af hálfu nefndarinnar.

Á bls. 7 segir að einstaklingur hafi verið „viðstaddur þegar það voru teknar aðrar stikkprufur úr sama kassa sem síðar hafi reynst vera mestmegnis réttar.“ Hér heggur undirrituð eftir orðinu „mestmegnis“ en það verður að teljast efni sérstakrar rannsóknar ef stikkprufur sýndu ekki að um réttar og óumdeildar niðurstöður var að ræða í þessari fortakslausu og ólögmætu endurtalningu. Sama á við á blaðsíðu 10 þar sem segir að starfsmaður hafi við yfirferð yfir breytt atkvæði fundið þrjú atkvæði sem áttu að vera í öðrum bunka. Fyrir liggur jafnframt að fulltrúi í undirbúningskjörbréfanefnd fann atkvæði í vitlausum bunka í vettfangsferð.

Í atvicalýsingunni segir að starfsmaður yfirkjörstjórnar hafi í samtali sagt við nefndina að enginn ágreiningur hafi verið um að endurtelja atkvæðin enda hafi allir viljað að niðurstaðan væri rétt. Ljóslega er þetta rangt er þó er ekki um að ræða nokkurs konar niðurstöðu varðandi það misræmi sem fram kemur í afstöðu kjörstjórnarmeðlima til þessa mikilvæga máls. Það að ekki hafi verið orðið við vilja starfsmanns yfirkjörstjórnarinnar um að telja öll atkvæðin aftur bendir til þess að atkvæðin hafi ekki öll verið talin aftur og því er forkastanlegt að gefið hafi verið út kjörbréf á grundvelli endurtalningarinnar sem er í raun ekki að fullu framkvæmd og því með öllu óljóst hvort geymi þá niðurstöðu sem tilkynnt var um þann 26. september 2021.

Í atvicalýsingunni er ítrekað vísað til fundargerðar yfirkjörstjórnar sem þó liggur fyrir að einn fulltrúi í nefndinni hafi ekki gefið samþykki sitt fyrir enda var ekki brugðist við réttmætum og mikilvægum athugasemdum hans sem varða þá staðreynd að talning hófst áður en heimilt var m.v. ákvæði laga. Er ekki ljóst hvort undirbúningskjörbréfanefnd telur sig geta byggt á umræddri fundargerð eða ekki, en slíkt væri rétt að taka fram í afstöðu nefndarinnar þegar farið er í sönnunarmat málsins. Raunar telst óheppilegt að byggt sé að nokkru leyti á fullyrðingum oddvita yfirkjörstjórnar í málsatvicalýsingunni í ljósi þess að viðkomandi einstaklingur hefur gerst margsaga um fjölmarga þætti málsins og á nú yfir höfði sér sektargreiðslu vegna brota á kosningalögum, líkt og aðrir nefndarmenn.

Á blaðsíðu 12-13 er fjallað um þá staðreynd að landskjörstjórn sendi beiðni til allra yfirkjörstjórnna um greinargerð um framkvæmd flokkunar og talningar atkvæða í kjördæmunum. Einnig var óskað eftir upplýsingum um meðferð og varðveislu kjörgagna og hvernig boðun og upplýsingagjöf til umboðsmanna var háttáð. Í kærú undirritaðrar var sérstaklega bent á það að mikill ágalli á þessari beiðni landskjörstjórnar hafi falist í þeirri staðreynd að umboðsmönnum var ekki gert kleift að taka þátt í gerð greinargerða né heimilaður sérstakur aðgangur að þeim, sem er í raun fráleitt í ljósi þess lögbundna eftirlitshlutverk sem umboðsmenn kosninga hafa með höndum. Í þessu samhengi virðist undirbúningskjörbréfanefnd ekki hafa gert tilraun til að lagfæra þennan ágalla og sinna rannsóknarskyldu sinni af kostgæfni, t.d. með því að kalla eftir frásögnum og skýrslum umboðsmanna.

Af málsatvicalýsingunni fæst ekki heldur séð að nefndin hafi gert tilraun til að útskýra aðkomu starfsfólk landskjörstjórnar að þeirri atburðarás sem varð til þess að hin umdeilda endurtalning fór af stað í trássi við gildandi lög í landinu. Spurningum er ósvarað varðandi það hvers vegna formaður landskjörstjórnar taldi það mikilvægt að hafa samband við oddvita yfirkjörstjórnar norðvesturkjördæmis til að segja honum frá því að tveimur atkvæðum munaði á atkvæðahlutfalli C-flokks. Svo segir í atvicalýsingunni: „Í beinu framhaldi kl. 12.38 hringdi oddviti yfirkjörstjórnar til formanns, ritara og stærðfræðings landskjörstjórnar (á hátalara) þar sem spurt var hvort nægilegt væri að yfirkjörstjórnin kanni atkvæði C-lista.“ Hins vegar er ekki tilgreint hvert svar formanns landskjörstjórnar var við þessu erindi sem skiptir þau augljóslega máli ef ætlunin er að varpa ljósi á öll atvik máls. Ekki er gerð tilraun í lýsingunni til að útskýra hvers vegna breytt var um verklag í miðri talningu í norðvesturkjördæmi í atvicalýsingunni sem er ágalli á henni.

Benda mætti á fjölmörg fleiri atriði sem er ábótavant í umræddri málsatvicalýsingu en í ljósi þess að frestur til að veita slíkar athugasemdir var innan við 48 klukkustundir, gefst ekki rými til þess hér.

Undirrituð áréttar alla þá þætti sem fram koma í kærú og fer fram á að fá rétt til andmæla og athugasemda á öllum stigum rannsóknar undirbúningskjörbréfanefndarinnar.

Hér teflir um grundvallarhagsmuni íslensks samfélags sem er traust kjósenda til almennra kosninga. Er því gríðarlega mikilvægt að vinnubrögð séu eins fagleg og gagnsæ og hugsast getur. Hvetur undirrituð nefndina til að endurskoða fyrri afstöðu hvað varðar afhendingu og opinberun gagna, ekki síst svo fjölmiðlar landsins geti sinnt hlutverki sínu í að upplýsa almenning um hvernig rannsókninni vindur fram og á hvaða sjónarmiðum nefndin grundvallar niðurstöðu sína.

Óskað er eftir að athugasemdir þessar verði gerðar aðgengilegar á vefsvæði nefndarinnar.

Að lokum vill undirrituð óska nefndinni góðs gengis í störfum sínum.

Virðingarfyllst,

Katrín Oddsdóttir
katrinodds@hi.is